

HAJDÓ KHELL NOÉMI

AZ ARAD-GÁJI SZÉKELYEK

„Románia legnyugatibb része, a Bánát többszörös dialógusok helyszíne. Interkulturális arculatát különböző népek – románok, németek, magyarok, szerbek, horvátok, zsidók, bolgárok, szlovákok, csehek, romák és törökök – és az ortodox keresztény, katolikus, protestáns, kálvinista, zsidó és muzulmán felekezet együttélésének köszönheti.”¹ Egy ehhez hasonló bánásági szelet Gáj² is, ahol három etnikum él együtt: románok, magyarok, szerbek. Gájt nem csak etnikai, hanem felekezeti sokszínűség is jellemzi, hiszen a néhány ezer főt számláló lakosságnak öt temploma van.

Jó viszonyban él itt egymás mellett román, magyar és szerb. Etnikai konfliktusokról nincs tudomásom, ennek magyarázata az, hogy az itt lakók már gyermekkorukban megszokják a „másikat”, hiszen egy óvodába járnak, s az utcán is együtt játszanak. A jószomszédi viszonyra utal az a tény is, hogy a kertek között nincs kerítés, és sokszor a különböző etnikumhoz tartozó szomszédok a kerteken keresztül járnak át egymáshoz. Ugyanakkor, ha valaki valamiből kifogy, bármikor, bármit kölcsönkérhet szomszédjától. Ünnepek alkalmával, főként húsvétkor, amikor nem esik egybe a különböző felekezetűek ünnepe, illik a szomszédnak piros tojást és süteményt vinni. Mivel a szerbekkel a karácsony időpontja sem esik egybe, ezért mindig kölcsönösen köszöntik egymás ünnepét a szomszédok.

A templombúcsúkon a vásár miatt a gyermekek is összevegyülnek, s eljárnak egymás búcsúira.

Az idős szerb és román nemzetiségűek ismerik a magyar nyelvet, s magyar szomszédaikkal ezen a nyelven beszélnek, a fiatalabb generáció esetében ez már nem mondható el, mégis Gájban mindenki tud a másik nyelvén köszönni.

Ebben az etnikailag és felekezetileg heterogén közösségben talált új otthonára több székely család az 1954–55-ös évek során. Gájban több székely család él, de én csak a Kápolnásról és Szentegyházáról elszármazott közösségről fogok a továbbiakban szólni.

Tanulmányom célja az, hogy felvázoljam azon tényezőket, amelyek életmódbeli változásokat idéztek elő ezen családok életében, s ugyanakkor megvizsgálom, hogy a szülőföldjétől különböző gazdasági, természeti és társadalmi adottságokkal rendelkező környezetbe miként illeszkedtek be, adaptálódtak, illetve, hogy milyen mértékben őrizték meg identitásukat.

¹ Neumann 1997. 3.

² Arad negyede.

A migráció

A vándorlás vagy latinos nevén a migráció a lakóhely megváltoztatását jelenti.

A vándorlásnak több modelljét³ különítjük el:

- időszakos (évszakokhoz kötött) településen kívüli munkakeresés;
- évekig tartó (személyes életkorhoz is kapcsolódó) távollét és visszatérés;
- az eredeti lakóhely végleges elhagyása.

A szabad egyéni döntésen alapuló tömeges el- és visszavándorlásnak a székelyföldi lokális társadalmakban másfél évszázados múltja van.⁴ A migráció folyamatos, az egymást követő nemzedékek által újratermelt társadalmi gyakorlat.

A Székelyföldön hagyománya van a tömeges elvándorlásnak, mely lehet időszakos, évekig tartó vagy végleges is. Az amerikai utazók, a cselédek, a vándormunkások, a Magyarországon dolgozók mind e modell gyakorlatba ültetésének példái.

Kilépési gyakorlat

A gáji székelyek⁵ az eredeti lakóhelyüket elhagyók közé tartoznak. Feltevésem szerint mindazok, akik a lakóhely, élettér végleges elhagyására kényszerültek, rendelkeztek más kilépési, vándorlási tapasztalattal.

A 20. század eleji gyakorlatnak megfelelően a nők fiatal korukban elszegődtek cselédeknek különböző nagyvárosokba. A legtöbben közülük Bukarestben, Szebenben, Kolozsváron, Brassóban szolgáltak, de volt olyan, aki Galacra is elkerült.

A gáji székelyek esetében a *férfiaknál* is azonosítani lehet e kilépési gyakorlatot. Ez egyrészt a katonáskodással függ össze, másrészt pedig a gazdálkodással. Többen közülük deszkát, fát hordtak nagyvárosokba, s ezek az utak kitűnő alkalmak voltak a terepszemlére.

„A nálunkvaló menet az volt, hogy télen lehordták az erdőről a fát, volt rejtett fűrészünk, vágunk a fából deszkát, s a deszkát értékesítettük, s volt, hogy kocsira tettük, s vittük.” (GY. L).

„A férjem fakereskedő volt, szállított fát Szászvárosnak, Aradnak.” (M. M).

³ Oláh 1996a. 33.

⁴ Oláh 1996a. 15.

⁵ Ezalatt a Kápolnásról és Szentegyházról Gájba költözött székelyeket értem, s ezentúl ezt az elnevezést használom.

A tudás adott volt a gáji székeltek számára, azaz rendelkeztek a kilépési gyakorlattal a férfiak és a nők is. De egy gyakorlat birtoklása még nem elegendő feltétele annak, hogy bekövetkezzen az elvándorlás.

A taszító és vonzó erők

A migráció folyamatában fontos szerepet töltenek be azok a tényezők, amelyek a lakhely, életér megváltoztatására bírják rá az egyént, a közösséget. Taszító erőknek nevezzük azon tényezőket, amelyek kiváltják, okozzák az elvándorlást, és vonzó erőknek azon tényezőket, amelyek alapján kiválasztódik az új életér.

A gáji székeltek többsége 1954–1955 között érkezett Aradra. Ez az az időszak, amikor a román állam a szocializmus jegyében bevezeti az államosítást és a kollektivizálást. Az 1948–1962 közötti időszak a falusi társadalom politikai uralom alá hajtására, a falusi gazdálkodás gyökeres átalakítására tett szocialista kísérlet kora: a kulákság, a kollektív gazdaságok szervezésének időszaka.⁶ Az államosítás, az erdők kisajátítása nagy csapásként érintette a két falu közösségét, mivel az erdőből éltek meg a legtöbben. Az utóbbi században igen jelentős szerepet töltött be a föld és az erdő az itt élők életében. „Az első változás, ami megrázta Kápolnásfalu hagyományos életrendjét a vízfűrészek beszüntetése, betiltása és az erdő államosítása volt. A fűrészmalomok megszüntetése, az erdőkíhágások büntetésének megszigorítása a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején olyan megrázkódtatással járt, hogy többen foglalkozást változtattak, néhány család pedig végleg elhagyta a falut, hiszen mindkét változás évszázados megélhetési forrást érintett.”⁷

Az életvezetési stratégiákban új, biztonságosnak tekintett elemek kaptak domináns meghatározó szerepet: állami munkahely, kettős jövedelemszerzés, szakmai mobilitás. De ugyanakkor a falusi családokat ért külső gazdasági és társadalmi hatások alapján rendítették meg az autonóm, önálló egzisztenciát.

A mikrotársadalmi elvárások szabályozó szerepe húzódik meg az egyéni döntések mögött, mely arra kényszeríti az egyént, hogy a saját környezetében, falujában beteljesíthetetlen vágyainak más környezetben keressen kielégítést. A társadalmi tekintély elvesztése, hiszen ebben az esetben arról van szó, a gazdasági átalakulás következménye.

A tradicionális faluban az számított jó gazdának, akinek földje volt, s tudta valamire vinni önerőből. A javak ebben az esetben nemcsak a gazdasági alapot, megélhetést jelentették, hanem biztosították a társadalmi

⁶ Biró–Gagyí–Oláh 1994. 21.

⁷ Lőrincz 1995. 167.

presztízst, pozíciót, s ebből következően a pozitív egyéni azonosságtudatot is.

A felvilágosultabb, jobb gazdák jöttek el, olyanok, akik falusi viszonylatban jó anyagi alapokkal rendelkeztek. A hatalom megfosztotta őket tulajdonuktól, mindattól, ami társadalmi pozíciót biztosított nekik. Identitásuk kérdőjeleződött meg a társadalmi rend felbomlása által. Védekezésre nem volt mód, az állami hatalommal nem lehetett szembefordulni. Gyökereket keresett magának feladva a biztos fedelet messze, idegenben keresett magának „új hazát” e kis csoport.

Felvetődik a kérdés, hogy milyen szempontok alapján választották ki az új hazát.

E döntés meghozásában fel lehet ismerni az identitáskereső egyén gondolkodásmódját.

A migránsokat két csoportba sorolhatjuk, s ennek alapján külön-külön kell foglalkoznunk az egyes csoportokra jellemző motivációkkal.

Az első csoportba sorolom a családos székely embereket, akik feleségükkel és gyermekeikkel hagyták el szülőfalujukat, a második csoportba pedig az egyedül költözőket, azaz a fiatalokat.

A fiatalok

A hagyományos kilépési stratégiák minden korban megtalálták a hozzájuk illő modellt. Az 1950-es években az iparosítás és urbanizáció hatására egyre több fiatal áramlik a falvakból a közeli városokba azzal a céllal, hogy munkát vállaljanak.

Kápolnásfaluból és Szentegyházáról is elindulnak néhányan a város felé, de nem a közeli városokat választják, hanem ötszáz kilométerre szülőföldjüktől keresnek megélhetési lehetőségeket.

A *taszító erők* ebben az esetben a falu adottságaiból adódnak, s abból az egyszerű tényből kell kiindulnunk, hogy a város a faluval szemben a fiatalok számára sokkal több lehetőséget biztosított. A város a faluhoz képest egy kötetlenebb életforma elsajátításának a terepe, az a hely, ahol a fiatalok nem botlanak lépten nyomon különböző társadalmi konvenciókba, szabályokba. A fiatalok esetében domináns szerepe van a kíváncsiságnak, s sokan a kaland kedvéért vágtak bele vállalkozásaikba.

„Engem nem a gazdaság érdekelt, hanem engem más, hogy menjek, nem a falusi élet érdekelt, hanem hogy menjek, kíváncsi voltam, hogy mi van ott... A gyerekek közül is nem azok jöttek el, akik sárhoz voltak kötve, hanem azok jöttek, melyeknek az esze arra vitt, hogy tovább látott, aki nem fért össze azzal a szegénységgel, ami ott várt rá. Nem azért jött el, mert nem tudott volna megélni, hanem a nagyravágyás meg ez a kíváncsiság, valójában ez.” (G. L.)

A városi életforma, a könnyebb megélhetés, a kötöttségek nélkül való lét a szárnyát próbálgató ifjúnak kecsegtetően hangzik, s mivel a fiatalnak nincsenek még kötöttségei, ezért könnyebben tud útnak indulni. S valójában a legtöbb esetben nem is olyan döntő, hogy sikerül-e a városban megmaradni, munkahelyet találni, sokkal nagyobb szerepet kap a kaland és a próba.

Előfordult, hogy csak látogatóba jöttek el Aradra itt élő rokonaikhoz, s „úgy hozta a helyzet”, hogy egyik napról a másikra kialakul a munkalehetőség, és a város magába szippantja a látogatót.

Az Aradra érkező fiatalok rokonoknál, ismerősöknél szállnak meg, s mindaddig ott maradnak, amíg munkát kapnak. Az ismerősök szívesen segítenek rajtuk, s cserébe az ifjak segítenek a családnak. Abban az esetben, ha az érkezőknek nincs ismerősük a nagyvárosban, többen összeállnak, és együtt bérelnek lakást.

A munkavállalás menete nemek szerint ebben az esetben is elkülönül. A fiúk többsége, mivel ideérkezésükkor nem rendelkeztek szakképesítéssel, ezért sokan az építkezéseknél helyezkedtek el. A város alkalmat adott a fejlődésre, s többen különböző iskolákat végeztek el. A szünni nem akaró bizonyítási vágy következtében egyre több szakmát sajátítanak el, és egyre jobb képesítésekkel rendelkeznek.

„Hét osztályt elvégeztem otthon, és kitanultam a kovács, lakatos, bádogos szakmát. Aradon először a hizlaldában kaptam munkát, mint kovács, lakatos vettem fel. Hat hónapot jártam előkészítő gimnáziumba, utána felvettek, és befejeztem a középiskolát. Elvittek katonának, de miután hazajöttem, folytattam az estit. Közben egy építkezésnél dolgoztam, majd elkerültem a vagongyárba, itt kitanultam egy előképzésen a hegesztő szakmát. De akartam, hogy legyen meg ez is, így az ember könnyebben boldogul. Estibe elvégeztem a technikumot, az építészetit. Dolgoztam élelmiszervállalatnál tehnikusként, majd egy román–német vállalatnál termelési vezetőként. 1996-tól saját asztalosműhelyt nyitottam, és ott dolgoztam, amíg meg nem betegedtem.” (G. L.)

A férfiak mind szakmát tanultak, mivel felismerték a szakképesítés jelentőségét.

A lányok egyrésze textil-, szövőiskolába járt Aradon, s amíg az iskolát végezték, rokonaiknál laktak. Az iskola elvégzése után rendszerint egyből alkalmazták őket végzettségüknek megfelelően valamelyik gyárban. Voltak olyan lányok, akik szolgáltni jöttek Aradra, de végül mindnyájan állami munkahelyet szereztek maguknak.

A fiatalok anyagi alapok nélkül jöttek Aradra, míg a családos székeltek pénzzé tették otthoni javaikat, s abból a pénzből kezdtek új életet. A fiatalok legtöbbször egy rend ruhával érkeznek, de szívós munkájuk révén megalapozzák jövőjüket.

A fiatalok házassági szokását tanulmányozva feltűnő jelenség az, hogy a fiúk többsége „földit” választ társul. A 12 felgyűjtött házassági adat

szerint 6-an vesznek el falubelit feleségül, 4-en gyergyói vagy csíki lányt, s csak ketten választanak aradi lányt házastársnak. Ennek oka az, hogy a fiatalok jó kapcsolatban álltak a gáji családos székelyekkel, akiknek vagy eladósorban levő lányuk volt, vagy éppen ismerős lányok laktak náluk. Egy héten négyszer tartottak bált a különböző klubokban, ahova rendszeresen eljártak a fiúk és a lányok is. Bejáratott szokás volt az, hogy a fiúk inkább szerettek székely lányoknak udvarolni, s ha teheték, akkor székely lányt vettek el feleségül. A fiúk házasságkötési módjára az endogámia jellemző.

„Ezek mind onnan nősültek, jöttek ide a lányok, itt ismerkedtek meg.”
(G. L.)

„Eleinte mindig székely lányoknak udvaroltam, és volt egy jópár. De jegybe voltam csak Gy. L. lányával, aztán talán nem egymásnak valók voltunk.” (G. L.)

A családos székely emberek is jó szemmel nézték a fiatal fiúkat, s titkon remélték, hogy lányuk székely legényt választ magának. A lányok esetében sokkal inkább jellemző a csoporton kívül történő házasságkötés, az exogámia. Sokan aradi fiúkhoz mentek hozzá, s a román nemzetiségűekkel kötött házasság sem volt ritka.

A családos gáji székelyek

A családos gáji székelyek esetében a migráció motivációs elemei két tényező köré csoportosulnak. A döntés meghozatalában fontos szerepet tölt be a föld és a gyermekek. A föld nemcsak megélhetést biztosító funkciója miatt olyan fontos, hanem szimbolikus jelentősége miatt is, ami meghatározza az egyén azonosságtudatának kialakítását.

A családos székelyek elhatározásában a gyermekek jövőjének féltése, biztosítása szintén jelentőséggel bír. A Gájba költöző családok esetében a gyermekszaporulat magasnak mondható, hiszen a legtöbb családban a gyermekek száma három, de előfordul több olyan család is, ahol az utódok száma meghaladja az ötöt.

„Amiatt is mert nagyon nehéz volt az élet, és nem tudtuk úgy elképzelni.. a gyermekeknek a tanítása miatt. Olyan kicsikék voltak a gyermekek, és egymás után születtek, és mind kicsikék voltak, s nehéz volt, mindenképpen nehéz volt az életünk. A férjem úgy gondolta, hogy itt tán könnyebb lesz.” (P. E.)

A gyermekek jövőjének biztosítására a városba költözés kínálkozott, mely erre az időszakra jellegzetes migrációs folyamat volt. A túlhajszolt iparfejlesztésen alapuló urbanizáció a helyi megélhetési lehetőségeiktől megfosztott falusiak millióit vonzotta (vagy kényszerítette) a városi központokba.

„Ha már én elmegyek hazulról, a hegyek közül kijövök. Gyoroknál kijöttem a hegyek közül, s itt volt Arad, a legelső város, s aztán azt mondta valaki, hogy ha elmész hazulról, akkor menj város mellé..., mert ott a család egybe tud lenni, megkapja a munkahelyét, mert a faluban nem kapja meg, onnan el kell menjen a család vagy jobbra vagy balra. Itt egy helyütt a család megkapja a munkahelyét, s egybe tud lenni.” (Gy. L.)

A megváltozott gazdasági és társadalmi helyzet mentalitásbeli változásokat idéz elő. A székely ember számára oly fontos erdő, mely a megélhetését biztosította, becseslődik a föld birtoklásának a vágyára. Felcsillan számára a remény, hogy más vidéken földtulajdont tud szerezni magának. A hagyományos falu társadalmában a nagycsaládok gazdaságaiban mindenki megtalálta a maga helyét, és kivette részét a javak előteremtésének folyamatából. A birtok elkobzásával ez a megélhetési forma többet nem biztosította a család számára a megélhetést, éppen ezért új utakat, megoldásokat kellett találni. Az urbanizáció, a rohamos iparosítás megoldási alternatívát jelentett a székely családok számára. „Az életvezetési stratégiákban új, szilárdnak, biztonságosnak tekintett elemek kapnak domináns szerepet: az állandó alkalmazotti viszony az iparban, szolgáltatásokban, a kettős jövedelemszerzés, szakmai mobilitás, a felnövő nemzedékek életpályáinak a paraszti életformától minél távolabbi alakítása.”⁸ A gyermekek taníttatása, a szakma elsajátíttatása elsődlegessé válik a székelyek életstratégiájában.

A kezdetek és a fogadtatás

1954-ben elsőnek érkezett Aradra Molnár Ferenc családjával, és néhány hét múlva követte őt György Lajos feleségével és gyermekeivel együtt.

Molnár Ferencet és György Lajost a gáji székelyek a mai napig „honfoglalókként” emlegetik. Mindketten fakereskedéssel foglalkoztak, s előfordult, hogy együtt szállították a fát Aradra. A deszkaanyag szállítása távoli vidékekre a megélhetés egy formája volt.

Az informális háló működésbe lépett. A „honfoglalók” hívták társaikat, hogy jöjjenek el Aradra, mert itt más az élet. Az ideérkezők legtöbbször baráti viszonyban voltak egymással.

„– Itt voltak a férjem barátai, ide jöttek... azok, bizonyosan azok is befolyásolták Lajost. (P. E.)

– Molnár Ferenc és Molnár Pista. (P. V)

⁸ Oláh 1996b. 58.

– *Hazajött Molnár Ferenc, neki komája volt, s az, arról nagyon sokat biztatta is, hogy miér is. Aztán nagyon-nagyon kedvet kapott rea, s akkor ez volt.*” (P. E.)

Az idegen környezetbe érkező egyén korábbi személyes kapcsolatainak működtetésével megkönnyíthette helyzetét. A korábban érkezett, a már letelepedett székelyek már birtokában voltak azon ismereteknek, melyekkel uralni és használni tudták új környezetüket. „A migrációs lánc különböző kapcsolattípusokból szövődő hálózat: rokoni, baráti és területi munkakapcsolatokból kiépülő alakzat. Legfontosabb funkciója az információszolgáltatás az idegen környezetről a potenciális migránsok számára: munkahelyekről, munkakörülményekről, kereseti lehetőségekről... Védelmező szerepe is volt a kilépő felé.”⁹ A letelepedettek rendelkeztek azzal a tudással, melyek a mindennapi élethelyzetekben szükségesek voltak, recepteket, megoldásokat adtak át a frissen érkezetteknek.

A gáji székelyek esetében a ház megvásárlása az esetek legnagyobb részében a következő forгатókönyv szerint ment végbe: a családfő leutazott Aradra, s a már ittlévő falubeliek segítségét vette igénybe. Náluk szállt meg, és velük együtt választotta ki a házat. Mivel az ide telepedők nagy része nem állt rokoni kapcsolatban egymással, ezért komáiknál, vagy ha más közeli barát nem volt, akkor Molnár Ferencéknél szálltak meg.

A ház kiválasztásakor több szempontot is figyelembe vettek, de a legfontosabb nem is a ház állaga, minősége volt, hanem a házhoz tartozó földterület, kert termékenysége. A kiválasztást követően, ha az asszony is eljött Aradra, akkor „áldását adta rá”.

Ezt követően a gazda leelőlegezte a házat, majd hazautazott, és otthon eladta házát, sorra a földjeit, s végül teljes egészében kifizette a házat. Abban az esetben, ha a szülőkkel együtt laktak, s nem volt saját házuk, akkor az állatok értékesítéséből és kölcsönből fizette ki a fennmaradó összeget.

Az, hogy a környezet hogyan viszonyult az érkezőkhöz, eltéréseket mutat aszerint, hogy ki hova költözött, melyik utcába. A befogadók körét két csoportba sorolhatjuk:

1. az első csoportba tartoznak az ismerősök, azaz azok, akik már korábban megérkeztek Gájba;
2. a második csoportba pedig a szomszédok.

Az első csoporthoz való viszony korábbi társadalmi kapcsolatok mentén szerveződik, a második csoporthoz való viszonyt a tér alakítja ki, a véletlen elrendeződés.

A székely családok egymáshoz való viszonyulását a kölcsönös segítség jellemezte, de sokkal érdekesebb problémát vet fel a különböző etnikumokhoz tartozó szomszédokkal kialakított viszony.

A gájiak nyitottsága azzal az egyszerű ténnyel indokolható, hogy ők hozzászórtak a más etnikumúakhoz, s a jövevényeket nem tekintették

⁹ Oláh 1996b. 63.

betolakodóknak. Mindez elmondható a román és szerb etnikai csoport tagjaival fenntartott kapcsolatra, de a magyarokról kialakított kép merőben eltér a románokról és szerbekről szerzett benyomásoktól.

A legtöbb esetben a magyarokat elmarasztalják, s panaszkodnak rájuk, hogy mennyire ridegen bántak velük. A megkülönböztetés a magyarok részéről történt, a székelyek megpróbálták azonosulni velük, de a magyarok viszonyulása nem tette ezt lehetővé. Többször is elhangzott az interjúk során az a kijelentés, hogy a magyarok lenézték őket. Arra a kérdésemre, hogy mi volt ennek az oka, azt felelték, hogy bizonyosan azért, mert nem tudtak románul. A konfliktus forrását egy olyan konvenció, szokás megsértésébe azonosítják be a székelyek, amely igazából nem jelenthetett problémát a két csoport tagjainak. Mindkét csoport azonos nyelvet beszélt, azonos valláshoz tartozott, s mégse alakult ki jó kapcsolat közöttük. A magyarok a székelyeket „jöttmenteknek” nevezték.

Megélhetés

A férfiak és nők esetében is elkülöníthetünk bizonyos tipikus foglalkozásokat. A *férfiak* közül a legtöbben üzemekben, gyárakban helyezkedtek el szakképzetlen munkásként, közülük sokan kapusok vagy örök lettek. Az állami munkahely megszerzése az elsődleges szempont, amely biztos jövedelmet és a későbbiek folyamán nyugdíjat biztosított. A megélhetésre, gazdálkodásra a kettős jövedelemszerzés jellemző, mivel az állami munkahely mellett mással is foglalkoztak. A legtöbben földet műveltek, így a gazdálkodás a továbbiakban is fontos szerepet töltött be. Tudatosan is készültek erre az életformára, mivel állataikat is magukkal hozták. A kezdeti földművelési mód a föld felesben való megmunkálása, mivel nincs anyagi alapjuk földeket vásárolni. A földeket a szülőhelyről magukkal hozott szerszámokkal művelték meg. A leggyakrabban termesztett növények a búza, kukorica, dinnye, s többen kipróbálják a cirok termesztését is. A cél minden esetben egy kis darab saját föld megszerzése.

A *nőknek* sokkal gyötrelmesebb volt az alkalmazkodás, az életmód megváltoztatása, mint a férfiaknak.

A nők helyzete, munkaköre a férfiakéhoz hasonlóan megváltozott. A család gondozása mellett rá voltak kényszerülve arra, hogy ők is pénzt hozzanak a házhoz. A fiatalabbaknak sikerült elhelyezkedniük állami munkahelyeken, míg az idősebbeknek más megélhetési formát kellett találniuk. Az esetek eltértek egymástól, mivel mindenki megpróbált saját forrást előteremteni. A legtöbb nő a földművelésből, a kert gondozásából tett szert jövedelemre. Ennek több formája is ismert volt. A kertészkedés helye lehetett a saját kert vagy különböző állami kertészetekben alkalmazták őket szezonmunkára. A legtöbben saját kertjüket művelték meg azzal a céllal, hogy a háztartáshoz szükséges ételmelet teljes egészében ott ter-

meljék meg, és ehhez adódott hozzá a háziállatok tartása. A kertészkedés ritkán összekapcsolódhatott a piacolással is, ez is egy pénzkereseti lehetőség volt. A kertészkedés és a piacolás is újdonság volt a számukra, mivel a kápolnási határban nem voltak adottak azok a természeti feltételek, amelyek a zöldségtermesztést lehetővé tették volna. Salátát, retket, hagymát, zöldséget, kukoricát termeltek ezekben a kertekben.

Nemzedékek

Az első székelyek 1954-ben érkeztek Gájba, családos emberek voltak és 40 év körüliek. Ők alkotják az I. generációt. A II. nemzedék tagjai a Gájba telepedett székely családok gyermekei, akik napjainkban annyi idősek, amennyi idősek voltak a szüleik Aradra érkezésükkor. A III. generációt pedig a már Aradon született unokák csoportja alkotja.

A migráció nemcsak lokális helyváltoztatást idézett elő az elvándorlók csoportjában, hanem *társadalmi mobilitást* is. A gáji székelyek sokgyermekes családok révén nagy gondot fordítottak a gyermekek nevelésére. A földművelés már nem jelentett megélhetést, ezért szakmára tanították gyermekeiknek. A szülők, az I. generáció tagjai állami munkahelyeken szakképzetlen munkásokként örök vagy kapusok voltak. Eleinte nap-számba dolgoztak, majd sikerült állandó munkahelyet találniuk. Ezzel szemben a II. generáció tagjai szakmát tanultak, s különböző mesteremberek lettek.

Az I. generáció tagjai földművelőkből szakképzetlen munkásokká, segédmunkásokká válnak, ezt a jelenséget nevezik *nemzedéken belüli (integrációs vagy karrier-) mobilitásnak*, azaz ha valaki foglalkozási életpályája folyamán lép át egy másik társadalmi helyzetbe. A II. generáció tagjainak társadalmi helyzete a szüleikhez, azaz az I. generációhoz képest változik meg. E csoport tagjai szakképzett munkások, mesteremberek, kisiparosok. Ezt a fajta változást a szakirodalom *nemzedékek közötti (integrációs) mobilitásnak* nevezi.¹⁰

A II. nemzedék életstratégiájában a házasodási szokásokban is eltéréseket figyelhetünk meg az I. generációhoz képest. Az Aradra érkező családok, férj-feleség egy faluból származtak, s mivel a falu etnikailag egységes képet mutatott, fel sem merült a más etnikumúakkal való házasságkötés lehetősége.

A Gájban felnövő ifjak számára a párválasztás már nem volt ilyen egyértelmű, mivel egyrészt a lokális tér is kitágult, másrészt pedig más csoportokkal is kapcsolatba léptek. A 24 vizsgált eset¹¹ alapján a következő összegezést végeztem el:

¹⁰ Andorka 1997. 220.

¹¹ A gáji katolikus egyház házassági anyakönyveit használtam fel.

- a lokális meghatározottságnak nagyobb szerepe van, mint a származásnak, a legtöbb házastárs aradi vagy gáji;
- a férfiak esetében feltűnő a gáji házastársak nagy aránya (32%), míg a nők esetében ez az arány az aradi lakosok javára dől el (35%). (Ez magyarázható azzal, hogy a nők nagyobb része a kényelem mellett döntött, amit a városi életforma biztosított, míg a férfiak közül többen a kertesházhoz, a földhöz ragaszkodtak.)
- a férfiak az esetek 24%-ában, a nők pedig 17%-ban választanak maguknak „gáji székelty” házastársnak;
- a nők kisebb arányban választanak maguknak más nemzetiségű házastársat, mint a férfiak.

Kapcsolatok

A legintenzívebb kapcsolattartás az I. nemzedék tagjaira jellemző. A közösségi szellem tipikus megnyilvánulási formája a *kaláka* volt. A gáji lakosok számára nem volt ismert ez az együttműködési forma, és nem is vették át a székeleyektől. A Kápolnásról és Szentegyházáról Aradra költöző székeleyek saját közösségükön belül folytatták a kaláka hagyományát. A kölcsönös segítség biztosította számukra a könnyebb megtelepedést, az adaptálódást. Soha nem maradtak magukra, tudták azt, hogy ha baj van, akkor a többiek a segítségükre sietnek. Bizonyos alkalmak, események kaláka formát öltöttek.

A kaláka fontos szerepet töltött be a gáji székeleyek életében, s egyszerre több funkciót is ellátott. A kölcsönös segítségen kívül, ami gazdasági előrehaladást jelentett a családok számára, az összetartás, a *közösségi együttlétek* egyik formája volt.

A II. generáció tagjai már az új környezetben nőttek fel, új kapcsolatokra tettek szert az iskolákban, munkahelyeken, és ezzel bővült kapcsolatrendszerük, ami a saját csoportjukól való eltávolodással járt együtt. Ugyanakkor azt aényt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az I. nemzedék tagjainak létszáma sokkal kisebb volt, mint a II. csoporté.

A II. generáció tagjai között a kapcsolattartás lazább, elmaradnak a kalákák, s gyermekeik esküvőire sem hívják meg egymást. Közöttük kialakul egy új együttműködési forma, mely a szabadidő, mulatozás egyik módjára vonatkozik. Évente több bált rendeznek a gáji magyarok számára, ahová a székeleyek közül is sokan elmennek. A bálokban asztaltársaságokat alakítottak ki a székeleyek.

A III. nemzedék tagjai ismerik egymást, de kapcsolatot nem tartanak fenn egymás között. Ők távolodtak el a legjobban a közösségtől.

Az idősebbek koruk miatt nem tudják ápolni a kapcsolataikat. Mozgás-terük leszűkült, és ezért a szomszédsági és családi viszonyokra alapoznak.

A temetések jelentik az egyedüli olyan alkalmat, amikor a három generáció találkozik. A III. generáció tagjai közül kevesen, de a II. nemzedék tagjai közül, aki tud, elkíséri a halottat utolsó útjára, a legtöbben akkor gyűlnek össze, ha egy „úttörőt” temetnek.

Adaptálódás és identitás

A székely családok adaptálódását bizonyos tényezők segítették, mások pedig akadályozták. A migráció során egy, a szülőfaluétól eltérő természeti, gazdasági és társadalmi adottságokkal rendelkező környezetben telepedtek meg. Ezek a tényezők mind életmódbeli változásokat idéztek elő. A természeti és társadalmi környezet hatására egzisztenciájuknak megalapozása új formát ölt, s ennek következtében foglalkozást váltanak. A személyközi kapcsolatok is változást szenvednek, hiszen a rokonság a szülőföldön marad, s a kapcsolatok a gáji székely közösség szintjére szűkülnek le, de a más etnikumúakkal történő érintkezés intenzívebbé válik, mint azelőtt.

Bizonyos szokásokat meghonosítanak Aradon is, de ezek a szokások a gazdasági és mindennapi életvitelben játszanak szerepet. Így megtartják azt a szokást, hogy a fiúknak még családalapítás előtt házakat építenek. Az otthonról hozott legnagyobb örökség a kaláka, mely segíti őket abban, hogy megalapozzák életüket.

Az alkalmazkodás az I. generációnak okozta a legtöbb gondot, mivel a következő nemzedékek már ebben az új környezetben nőttek fel.

A környezet egy idő után elfogadta őket, hiszen amikor az egyháztanács tagjait választották, a székelyek közül is megválasztottak néhányat.

A nagyfokú adaptálódást bizonyítja az a tény is, hogy az Aradra költözők közül senki sem telepedett vissza szülőföldjére. A beszélgetések során kiderült, hogy a férfiak sokkal könnyebben megszokták az új környezetet, mint a nők. Arra a kérdésemre, hogy megbánták-e azt, hogy Aradra költöztek, a nők válasza eltért a férfiakétól, ami azt bizonyítja, hogy számukra ez az új életforma sokkal nehezebb volt, mint az otthoni.

1993-tól kezdve az aradi székelyek számára minden évben megrendezik a székely találkozót, ahol a gáji székelyek is jelen vannak. Ebben az évben¹² került megrendezésre a VIII. Székely találkozó, amire közel 350 székely jött el. Az egyedüli alkalmat, amikor székely identitásuk nyilvánosan megnyilatkozik, ezek a találkozók jelentik.

Az Aradon élő székelyek számára továbbra is fontos szerepet tölt be a csíksomlyói búcsú. Minden évben buszt fogadnak, s elzarándokolnak Somlyóra. 1995-ben a gájiak külön buszt fogadtak, és az I. nemzedék tagjai közül többen részt vettek ezen az úton. Az idősebbek a mai napig figye-

¹² 2001-ben.

lemmel kísérik a búcsút, de mivel már nem képesek hosszú utat megtenni, ezért a Duna TV közvetítésén keresztül részesülnek a búcsúban.

A gáji székelyek megőrizték identitásukat, a mai napig székelyeknek vallják magukat, de identitásuknak látványos megnyilvánulása nincsen. Székely ruháikat otthon hagyták, nem hozták magukkal a nagyvárosba, így még ünnepek alkalmával sem ölthetik fel. A kápolnásfalusi és szentegyházi székelyek Aradra vándorlásuk során nemcsak egy lokális mobilitási folyamatnak, hanem egy társadalmi migrációnak is részeseivé váltak.

A lakóhely megváltoztatása életmódbeli változást idézett elő. A faluból városba, a felekezeti és etnikai szempontból homogén környezetből a több etnikumú és felekezeti heterogén területre telepedésük során megőrizték identitásukat, de ugyanakkor alkalmazkodtak az új életkörülményekhez. Legnehezebben az első nemzedék tagjai adaptálódtak, míg a második generációnak ez nem okozott problémát, mivel már az új környezetben nevelkedtek fel.

Az egymásról való jól informáltság azt bizonyítja, hogy a közösség tagjai a mai napig fenntartják és ápolják kapcsolataikat. Az a tény, hogy a gáji székely családok közül egy sem költözött el vagy vissza a szülőföldre, azt bizonyítja, hogy sikerült olyan körülményekre lelniük, melyek biztosították az új otthon létrehozását, megalapozását.

Adatközlők

György Lajos (Gy. L.), 89 éves

Gedő Lajos (G. L.), 54 éves

Molnár Ferencné Simó Margit (M. M.), 80 éves

Péter Lajosné Lőrincz Erszébet (P. E.), 79 éves

Péter Vilmos (P. V.), 53 éves

Szakirodalom

ANDORKA Rudolf

1997 *Bevezetés a szociológiába*. Budapest

BIRÓ A. Zoltán – GAGYI József – OLÁH Sándor

1994 *Gazdálkodási gyakorlat a Székelyföldön*. In: *A paraszti mentalitás működése a gazdálkodásban és korlátozó szerepe a piacgazdaság kialakulásában*. Antropológiai Műhely. Csíkszereda

LŐRINCZ György

1995 *A gazdasági termelés tervezése Kápolnásfalván*. Regio. 1–2.

NEUMANN Victor

1997 *Multikulturális identitás a régiók Európájában – a Bánát*. Regio.

OLÁH Sándor

- 1996a *A székelyföldi migráció előtörténetének áttekintése.* In: Bodó Julianna (szerk.): *Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön.* Csíkszereda
- 1996b *A kilépés társadalmi feltételei a Székelyföldön.* In: Bodó Julianna (szerk.): *Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön.* Csíkszereda

